

FUSIUNS COMMUNALAS E LUR DISCREPANZAS TRANter LESCHAS DA LINGUAS E LA PRATICA

● Barbla Etter | Pro Svizra Rumantscha

Barbla Etter lavura oz sco collavuratura scientifica en l'Uffizi federal da traffic e s'occupa da la navigaziun sin ils lais e flums svizzers. Plinavant è ella copresidenta da la Pro Svizra Rumantscha.

Questa fotografia (vista da Pitasch vers Riein) duai illustrar la grandezza da bleras vischnancas autonomas en il Grischun a l'entschatta dal 21avel tschientaner. (J. Etter)

Ils Rumantschs engaschads per lur lingua taxeschan fusiuns communalas sco negativas per il mantegniment dal rumantsch. En il chantun Grischun han però fusiunà suenter l'onn 2000 passa 100 vischnancas. Tranter quellas hai dà fusiuns da vischnancas da lingua uffiziala tudestga cun vischnancas da lingua uffiziala rumantscha. Ina retschertga sociolinguistica fatga en il rom d'ina disertaziun mussa las sfidas d'in tal project da fusiun. Vischnancas pitschnas stattan sut in grond squitsch economic ed han fadia da chattar glied per lur uffizis. Fusiuns valan per bleras sco salvament e quai era per vischnancas rumantschas che tshertgan partenaris da fusiun da lingua tudestga.

La retschertga mussa ch'il rumantsch en las administraziuns communalas da vi-

schnancas rumantschas aveva già avant l'onda da fusiuns communalas ina posiziun difficila: Bleras na funcziunavan e na funcziunan betg exclusivamain per rumantsch. Ina part dals contacts tranter la vischnanca ed ils burgais u cun autoritads surordinadas succeda per tudestg. Vischnancas rumantschas pratitgeschan tuttas ina bi- u plurilinguitad instituziunala pli u main ferma.

Entas fusiuns da vischnancas da differents linguas uffizialas vegn la bi- u plurilinguitad da las vischnancas rumantschas però pir a la glisch e daventa in tema en debattas publicas. Duai la vischnanca esser bilingua suenter la fusiun? U duai ella fixar il rumantsch sco unica lingua uffiziala per al proteger meglier? En las debattas en vista a fusiuns da vischnancas sa mussan temas ch'il rumantsch vegnia chatschà a chantun en ina vischnanca plurilingua. Il daventar conscient da la pratica plurilingua en vischnancas rumantschas ha per consequenza che vischnancas fusiunadas reguleschan bier pli detagliadamain il status da lur linguas uffizialas. Per regla vegn quai fatg en in artitgel davart las linguas en la constituziun communal ed en leschas da linguas communalas.

Quellas leschas da linguas communalas han però ina sort sumeglianta a la lescha da linguas federala ed a la lescha da linguas dal chantun Grischun: Ellas èn surtut scrittas sin palpieri – la realisaziun concreta en la pratica è bier pli difficila. Quai mussa per exempel in alineia che diversas vischnancas fusiunadas cun duas linguas uffizialas han integrà en l'artitgel da linguas da lur constituziuns: Tenor quel artitgel han las autoritads da

procurar che nagin vegnia sclaus da la participaziun politica causa la lingua. En la pratica maina quai a la situaziun paradoxa ch'in gremi politic cun ina maioritad rumantscha dovra en las sesidas bunamain mo il tudestg, perquai che singuls commembers da lingua tudestga na chapeschan betg bain rumantsch e sa sentan exclus.

Sco en l'unic chantun triling da la Svizra dependa il diever dal rumantsch er en vischnancas rumantschas u plurilinguas (fusiunadas u betg) surtut da singulas

persunas che s'engaschan per la lingua rumantscha ed han bunas cumpetenzas discurridas e scrittas da quella lingua. En pli dependa la plurilinguitad vivida era da la prontezza da vart dals pledaders e da las pledadras da la lingua tudestga d'emprender rumantsch, almain a moda passiva.

La dissertaziun da B. Etter (2016) è
publitgada online:

<http://doc.rero.ch/record/289178?ln=fr>.

In artitgel curt chattais qua:

<https://www.pluriling-gr.ch/%C3%BCbersicht-survista-panorama/>

PUNCT DUBEL: IN DISCUORS DAVART TRANSLAZIUNS

● Manuela Balett

Claire Hauser Pult e Walter Rosselli han discurren dumengia sera, ils 16 da settember 2018, ella Chasa Rumantscha a Cuera davart lur lavur sco translatur e translatura a caschun d'in *punct dubel*.

Walter Rosselli ha presentau dus excerpts da translaziuns en prosa, numnadamein *La historia dallas ureglias ord Settembrini* da Leo Tuor e *La müdada* da Cla Biert, omisdas dal romontsch el talian. Rosselli ha mussau si al public vid igl exempel dalla scena da "catscha" che translatur in'ovra da prosa munta transmitter sentiments, visualisar maletgs e crear atmosferas el tgau dil lectur e dalla lectura - e quei mintgamai en lungatg e patratg da destin. Claire Hauser Pult ha risdau davart sia lavur sco translatura da poesia e prosa dil vallader el tudestg. Ils exempels *La Mort* da Padrot Nolfi e *La jürada* da Jon Semadeni han gidau allas aspectaturas ed als aspectaturs da suandar midadas da melodia e ritmica tenor lungatg.

Entuorn 17 auditoras ed auditoras han participau silsuenter en ina discussiun

animada e moderada da Claudio Spescha, reflectond la rolla dil translatur e dalla translatura e la necessitad da crear punts linguisticas, temporalas e culturalas.

Las prelecziuns "punct dubel" ein ina collaboraziun denter la Chasa Editura Rumantscha e l'Uniun per la Litteratura Rumantscha. L'intenziun ei da far vegnir ensemen in scribent ed ina scribenta da dus differents idioms per ina prelecziun e discussiun moderada.

Web: <https://litteraturarumantscha.ch>

